2. Посредническая роль статистики между потребителями статистических данных и респондентами является крайне ответственной, так как органы государственной статистики являются основными источниками предоставления официальной научно обоснованной информации разного характера.
3. В Украине разработки, предусмотренные планом статистических работ, выполняются за счёт государственного бюджета, поэтому большинство полученных результатов пользователь может получить бесплатно или с минимальными затратами. Поэтому проблема установления цены на товар – «информационный продукт» – находится в области предоставления дополнительных либо специфических сведений (юридическая сфера, аналитические обзоры определённых сегментов рынка).
4. Принимая во внимание экономический и научный потенциал нашей державы, а также её географическое положение, в перспективе можно ожидать образование рынка информационных продуктов, аналогичного по значимости и прибыльности соответствующим рынкам стран Европы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Сирош Н.В. Интересная встреча / Н.В. Сирош // Планета МСУ. – 2007. – № 4. – С. 3.
2. Статистика: учеб. пособ. / под ред.. проф. М.Р. Ефимовой. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 336 с.
3. Макаренко Е.А. Європейська інформаційна політика: навч. посіб. / Макаренко Е.А. – К.: Ера, 1999. – 115 с.
4. Коломієць В.В. Міжнародні інформаційні системи: підручник / Коломієць В.В.; за ред. проф. В.П. Гондола. – К.: Видавнично-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 458 с.
5. Шамшетдинов Ю.М. Состояние информационного рынка Украины и место Госкомстата на нём / Ю.М. Шамшетдинов, Г.С. Столяров // Статистика Украины. – 2001. – № 1. – С. 57–59.
6. Опря А.Т. Статистика: навч. посіб. / Опря А.Т. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2012.

УДК 336.144.2

Ситник Г.В., *к.е.н., доцент, докторант*
Київський національний торговельно-економічний університет

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИДІВ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ

В статье рассматриваются современные подходы к классификации видов финансового планирования, проводится их систематизация. Выделяются особенности отдельных видов финансового планирования и возможности их реализации в современной практике управления предприятием.

Ключевые слова: *финансовое планирование, стратегическое финансовое планирование, текущее финансовое планирование, оперативное финансовое планирование.*

In the article modern approaches to financial planning classification are reviewed and their systematization is performed. Special features of certain types of financial planning and the possibility of their realization in modern practice of enterprise management are outlined.

Key words: *financial planning, strategic financial planning, current financial planning, operational financial planning.*

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання висувають високі вимоги до системи управління підприємством, невід'ємною складовою якого є фінансове планування. Все більша кількість підприємств реального сектору економіки усвідомлюють необхідність запровадження дієвих систем планування з метою підвищення конкурентоспроможності, забезпечення фінансової стійкості та збалансованого фінансового розвитку. В зв'язку з цим виникає нагальна потреба у вдосконаленні теоретичних та методичних засад фінансового планування, що обумовлює наукові дослідження з даної проблематики та їх актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія та методологія планування довгий час була і залишається однією з центральних проблем економічних досліджень. Окремі методологічні, методичні й організаційні аспекти планування в цілому і фінансового планування, зокрема, досліджуються українсь-

кими вченими М. Білик, О. Білою, І. Бланком, А. Поддєрьогіним, В. Савчуком, О. Терещенком та ін., а також зарубіжними дослідниками, такими, як Р. Акофф, І. Ансофф, М. Алексєєва, М. Бухалков, А. Ільїн, Г. Кунц, О. Ліхачова, Д. Хан та ін. Віддаючи належне існуючим теоретичним та методичним положенням в царині фінансового планування, слід зазначити недостатню розробленість та обґрунтованість багатьох питань фінансового планування, в тому числі відсутність однозначного підходу до обґрунтування класифікаційних ознак при виділенні видів фінансового планування, розбіжності у тлумаченні змісту окремих видів фінансового планування, відсутність систематизованого підходу до видової класифікації фінансового планування та доцільність реалізації їх окремих видів у сучасній практиці управління.

Постановка завдання. Метою дослідження є систематизація та розширення критеріїв класифікації видів фінансового планування, виділення їх особливостей та можливостей до застосування в умовах нестабільного економічного середовища в контексті сучасних тенденцій розвитку концепцій управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функція планування є основою для прийняття управлінських рішень і являє собою управлінську діяльність по обґрунтуванню цілей і задач розвитку підприємства, визначенню шляхів їх реалізації. Важливе місце в системі планування посідає такий його функціональний напрям, як фінансове планування. Саме фінансове планування виступає інтегруючим елементом в системі внутрішньофірмового планування на всіх його рівнях: стратегічному, поточному та оперативному. Фінансовий план, з одного боку, відображає результати планування за усіма функціональними напрямами діяльності підприємства, узагальнює результати планування і доводить їх до конкретних фінансових показників, а з другого боку, має забезпечувальний характер відносно інших функціональних планів, тому що обґрунтовує фінансові можливості їх реалізації. В процесі розвитку теорії та практики фінансового планування виникають і запроваджуються різні підходи до його організації, що зумовлюється особливостями розвитку макросередовища, науково-технічним прогресом, ціннісними орієнтаціями суспільства в цілому.

Більшість сучасних дослідників [2, 5–7] теорії фінансового планування, виходячи із змісту планових процедур та форм їх прояву, виділяють директивне та індикативне фінансове планування. Директивне фінансове планування характеризується як процес прийняття рішень в царині фінансової діяльності, які мають обов'язковий характер для виконання. Країни пострадянського простору мають найбільший досвід у реалізації директивного підходу до планування, його результати часто мали негативні наслідки для національної економіки, що і зумовлює здебільшого негативне ставлення до цього підходу. Але, на наш погляд, директивний підхід до фінансового планування може давати позитивний результат при його грамотному і науково-обґрунтованому застосуванні на рівні підприємства, особливо в царині встановлення фінансових нормативів щодо підтримання певного рівня самофінансування активів, показників платоспроможності, що дозволить підтримувати збалансований фінансовий розвиток підприємства, його фінансову безпеку та уникнення банкрутства.

Індикативне фінансове планування за своїм змістом є більш ліберальним, а рішення, прийняті в ході такого планування, не мають обов'язкового характеру для виконання. Індикативне фінансове планування може бути ефективним підходом до розроблення перспективного фінансового плану, який окреслює основні фінансові індикатори розвитку підприємства за певних умов зовнішнього середовища. Зміна параметрів зовнішнього середовища, як правило, призводить до коригування індикаторів фінансового розвитку підприємства, що є цілком природним.

Таким чином, в сучасній практиці організації фінансового планування доцільно застосовувати директивний та індикативний підходи до планування, їх органічне поєднання, що дозволяє говорити про змішане фінансове планування, яке поєднує елементи їх двох попередніх видів.

Однією з найбільш поширених і загальноприйнятих ознак, що лежить в основі класифікації фінансового планування, є часовий горизонт, на який обґрунтовується план. Згідно з цією класифікаційною ознакою в літературі [2, 4, 5–7, 9, 10] виділяють довгострокове (перспективне), середньострокове, короткострокове фінансове планування. Ці види фінансового планування різняться точністю планових розрахунків, деталізацією планів, методами, що застосовуються для обґрунтування окремих показників.

За змістом та масштабом поставлених цілей більшість дослідників [2–10] виділяють стратегічне, тактичне та оперативне фінансове планування. Стратегічне фінансове планування ґрунтується на розробленні фінансової стратегії підприємства і полягає у визначенні цільових показників фінансового розвитку, як правило, на довгострокову перспективу. Головною особливістю стратегічного фінансового планування є його цільовий характер. Цілі стратегічного фінансового планування спрямовані на до-

сягнення головних задач розвитку підприємства, що у фінансовій площині визначається як зростання ринкової вартості підприємства.

Тактичне фінансове планування спрямоване на реалізацію стратегічного фінансового плану, передбачає більш високий ступінь деталізації планових фінансових показників і забезпечує реалізацію резервів щодо підвищення ефективності фінансової діяльності та покращення параметрів фінансового стану підприємства.

Оперативне фінансове планування припускає високий рівень деталізації планових фінансових розрахунків, доведення планових завдань до конкретних виконавців. Цей вид планування передбачає короткий часовий горизонт обґрунтування планових рішень, що є заключною стадією процесу фінансового планування.

Р. Акофф [1] залежно від орієнтації ідей планування (стиль планування) виділяє реактивне, інактивне, преактивне та інтерактивне планування. Таку видову класифікацію повною мірою можна застосувати і до фінансового планування.

Реактивне фінансове планування не передбачає встановлення чітких цілей фінансового розвитку підприємства і ґрунтується на екстраполяції минулих тенденцій фінансового розвитку підприємства на перспективу. Застосування такого підходу в чистому вигляді для обґрунтування планових фінансових показників в сучасних умовах мінливого зовнішнього середовища не здатне забезпечити належний рівень фінансового розвитку підприємства і відповідно є недієздатним.

Інактивне фінансове планування передбачає розробку великої кількості альтернативних варіантів фінансового розвитку підприємства, ґрунтується на досягнутих цілях, але не повною мірою передбачає реалізацію нових можливостей розвитку фінансової діяльності підприємства.

Преактивне фінансове планування орієнтоване на пошук шляхів майбутнього фінансового розвитку підприємства, але не враховує наявний фінансовий стан підприємства та тенденцій його розвитку в минулих періодах.

Інтерактивне фінансове планування, на наш погляд, органічно поєднує ідеї, що лежать в основі трьох попередніх стилів планування, і передбачає чітку постановку цілей, багатоваріантність планових фінансових розрахунків, врахування наявного фінансового стану підприємства і тенденцій його розвитку в ретроспективі, орієнтацію на пошук нових можливостей розвитку і підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства. Слід зазначити, що інтерактивний стиль фінансового планування на сьогоднішній день є найбільш адекватним умовам зовнішнього середовища, сучасним підходам і вимогам до управління економічними системами різного рівня і може забезпечити найбільший ефект від впровадження в практику управління.

Залежно від ступеня деталізації планових показників [5–7] виділяють укрупнене (агреговане) та деталізоване (уточнене) фінансове планування. Укрупнене фінансове планування не передбачає деталізації фінансових показників розвитку підприємства і реалізується в межах перспективного і стратегічного фінансового планування, а деталізоване – в межах тактичного і, особливо, оперативного фінансового планування, яке вимагає уточнення планових показників, що і забезпечує деталізоване фінансове планування. Безумовно, ці види планування органічно поєднуються в межах планування різного за масштабами цілевизначення та строками реалізації.

Залежно від процесу здійснення [6–8, 10] планування виділяють фінансове планування, організоване за схемою «зверху-вниз», «знизу-вверх», та зустрічне фінансове планування. Фінансове планування, організоване за схемою «зверху-вниз», передбачає обґрунтування планових фінансових рішень вищим керівництвом підприємства і доведення їх до виконавців. Такий підхід до організації планового процесу переважав до середини 20-го століття, що відповідало загальноприйнятим положенням класичної школи менеджменту, що домінувала в той час. Демократизація системи управління на мікрорівні, розвиток альтернативних шкіл менеджменту привели до поширення підходу в організації процесу планування за схемою «знизу-вверх», за якої планові показники діяльності обґрунтовуються на рівні окремих підрозділів підприємства і агрегуються вищою ланкою керівництва в остаточний план. Поєднання цих підходів, їх узгодження привело до появи і поширення зустрічного фінансового планування, яке за своїм змістом найбільшою мірою відповідає сучасним вимогам господарювання і підвищує обґрунтованість планових фінансових рішень.

В сучасній літературі дослідники [6, 7, 10] класифікують фінансове планування за рівнем регулярності здійснення. Згідно з цією ознакою виокремлюють нерегулярне та регулярне (періодичне) фінансове планування. Нерегулярне фінансове планування здійснюється несистематично, як інколи називають,

час від часу. Такий підхід до організації фінансового плану в часовому просторі, на наш погляд, в сучасних умовах не виправдовує себе і є ознакою недостатньо ефективної і раціональної системи управління підприємством. Регулярне фінансове планування передбачає певну систематизацію процесу планування в часі і може реалізовуватись у формі змінного або послідовного фінансового планування.

За змістовою та часовою інтеграцією процесів планування в сучасній літературі [6, 7, 10] виділяють послідовне та синхронне фінансове планування. Послідовне фінансове планування передбачає певну етапність у розробленні окремих планових документів: один документ (або плановий показник) є вихідним і передує обґрунтуванню іншого документа чи показника. Синхронне фінансове планування передбачає одночасне обґрунтування різних планових фінансових показників та їх координацію і узгодження між собою. Останнім часом спостерігається тенденція до розвитку і поширення в практиці управління фінансами синхронного фінансового планування, яке координує фінансові цілі і задачі різної спрямованості (ліквідність–прибутковість–фінансовий ризик).

В класифікації видів фінансового планування певного поширення набув в літературі [2, 7, 10] його поділ за рівнем варіативності розрахунків (одноваріантне та багатоваріантне (або сценарне) фінансове планування) та за критерієм врахування зміни інформаційних даних в процесі планування [7, 10] (жорстке та гнучке фінансове планування). Сучасний стан зовнішнього середовища, високий ступінь динамізму його окремих параметрів вимагають запровадження багатоваріантного фінансового планування та його гнучкості щодо змін окремих інформаційних показників, що характеризують фінансове середовище функціонування підприємства.

Зарубіжні фахівці [8] чітко поділяють планування за його об'єктами. Такого підходу дотримуються і багато дослідників [7] на пострадянському просторі, застосовуючи цей критерій і для класифікації фінансового планування. Залежно від об'єктів планування виділяють цільове фінансове планування (постановка цілей фінансового розвитку), планування фінансових ресурсів, програмне фінансове планування (наприклад, обґрунтування програм санації підприємства, програм цільового фінансування окремих проектів тощо) та планування дій щодо реалізації окремих задач фінансового розвитку. На наш погляд, в межах цього критерію доцільно виділити такий вид фінансового планування, як планування компетенцій у сфері фінансів. Це зумовлено тим, що, на нашу думку, на сучасному етапі як основний об'єкт фінансового планування доцільно розглядати фінансовий потенціал підприємства, важливою компонентою якого є компетенції в сфері фінансів, бо саме компетенції значною мірою в умовах економіки знань визначають рівень конкурентоспроможності, фінансової збалансованості підприємства.

За ступенем охоплення різних аспектів фінансової діяльності дослідники [7] виділяють загальне фінансове планування, яке передбачає обґрунтування управлінських рішень і планових показників за усіма аспектами фінансової діяльності, та тематичне фінансове планування, яке акцентує увагу на окремих аспектах фінансової діяльності.

Крім цього, на нашу думку, систему класифікації фінансового планування доцільно доповнити наступними критеріями. За масштабом охоплення плановими процедурами доцільно виокремити фінансове планування по підприємству в цілому, фінансове планування за окремими структурними підрозділами, фінансове планування за окремими бізнес-одиницями та за окремими господарсько-фінансовими операціями, що дозволить оцінювати та планувати фінансовий стан і ефективність фінансової діяльності в розрізі окремих підсистем підприємства, їх вплив на фінансовий потенціал підприємства.

Розвиток нових концептуальних підходів до управління підприємством вимагає адекватної перебудови і системи фінансового планування, що природно приводить до появи його нових видів. Таким чином, залежно від орієнтації на певний вид управління доцільно виділити функціонально-орієнтоване та процесно-орієнтоване фінансове планування, які адекватні за своїм змістом відповідним підходам до управління. Тим більше, що на сучасному етапі все більшої популярності набуває саме процесний підхід до управління.

Дослідження існуючих критеріїв видової класифікації фінансового планування, їх критично-конструктивний аналіз дозволяє нам зазначити відсутність у виділенні класифікаційних ознак особливостей фінансового планування, які випливають з його предметної області. Тому вважаємо за потрібне доповнити цю систему саме такими критеріями.

Так, залежно від функціональних напрямів фінансового менеджменту, на наш погляд, можна виділити планування фінансових результатів, планування активів, планування капіталу, планування грошових потоків, планування фінансових ризиків, планування антикризових фінансових заходів.

Також вважаємо за потрібне виокремити види фінансового планування залежно від параметрів фінансового стану, на які воно спрямовується: планування ринкової вартості підприємства, плануван-

ня фінансової стійкості, планування платоспроможності, планування ділової активності, планування рентабельності, планування кредитоспроможності, планування фінансової безпеки підприємства. Такий підхід до класифікації фінансового планування дозволить підприємству створювати певні програми щодо забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства, підвищення його кредитного рейтингу та інвестиційної привабливості, запобігання ворожим поглинанням тощо.

З огляду на те, що раніше ми виділили процесно-орієнтоване фінансове планування, яке адекватне відповідному підходу до управління підприємством в цілому, логічно буде виокремити види фінансового планування за окремими фінансовими процесами, а саме: фінансове планування процесу залучення капіталу, фінансове планування процесу відшкодування витрат по формуванню капіталу, фінансове планування процесу погашення позикового капіталу, фінансове планування процесу формування окремих видів активів (розподілу капіталу), фінансове планування процесу погашення дебіторської заборгованості тощо. Зважаючи на те, що деякі процеси реалізуються шляхом залучення персоналу з різних функціональних підрозділів підприємства, фінансове планування саме в розрізі процесів дозволить оптимізувати ресурси на їх здійснення (інформаційні, часові, фінансові) та підвищити рівень їх ефективності.

Також буде слушним класифікувати фінансове планування за видами фінансових відносин з контрагентами і виділити планування фінансових відносин з державними органами, фінансове планування відносин з інвесторами, банками, страховими компаніями, постачальниками, факторинговими, лізинговими компаніями, покупцями, що дозволить підвищити рівень їх ефективності та результативності і задовольняти фінансові інтереси різних стейкхолдерів.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дозволило нам на основі критично-конструктивного аналізу сучасних підходів до видової класифікації фінансового планування:

1. Систематизувати класифікацію видів фінансового планування, виділити особливості та можливості застосування їх окремих видів в сучасних умовах господарювання.
2. Доповнити систему класифікації новими критеріями (за масштабами охоплення плановими процедурами, за орієнтацією на певний вид управління, за функціональними напрямами фінансового менеджменту, за параметрами фінансового стану, за видами фінансових процесів, за видами фінансових відносин з контрагентами), виділити адекватні види фінансового планування та обґрунтувати доцільність запропонованої класифікації.

Систематизація та розширення видової класифікації фінансового планування потребує вдосконалення типології фінансових планів і планових фінансових показників, що і буде предметом подальшого наукового дослідження автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Акофф Р. – М.: Прогресс, 1985. – 278 с.
2. Алексеева М.М. Планирование деятельности фирмы: учеб.-метод. пособие / Алексеева М.М. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 244 с.
3. Біла О.Г. Фінансове планування і прогнозування: навч. посіб. / Біла О.Г. – Львів: Компакт-ЛВ, 2007. – 316 с.
4. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента: в 2 т. / Бланк И.А. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ОМЕГА-Л, 2011. – Т. 1. – 656 с.
5. Бухалков М.И. Внутрифирменное планирование: учебник / Бухалков М.И. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 392 с.
6. Ермасова Н. Финансовый менеджмент: конспект лекций [Електронний ресурс] / Н. Ермасова. – Режим доступу: http://www.e-reading.org.ua/book.php?book=98788.
7. Ильин А.И. Планирование на предприятии: учеб. пособие: в 2 ч. / Ильин А.И. – Мн.: ООО «Мисанта», 1998. – Ч. 1. – 296 с.
8. Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / Г. Кунц, С. Одоннел; пер с англ. Д.М. Гвишиани. – М.: Прогресс, 1981. – Т. 1. – 494 с.
9. Лихачева О.Н. Финансовое планирование на предприятии: учеб.-практ. пособие / Лихачева О.Н. –М.: Проспект, 2004. – 264 с.
10. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга; пер.с нем. / под ред. и с предисл. А.А. Турчака, Л.Г. Головача, М.Л. Лукашевича / Хан Д. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 800 с.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2012.